

**STUDIA
ARTYSTYCZNE**

**Sztuka i kultura ludowa
w badaniach i twórczości artystycznej**
pismo artystyczno-naukowe
Wydziału Artystycznego w Cieszynie
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
ISSN: 0208-6336

Więcej o tytule:

Nr 3, 2015
Cena: 30 zł (+ VAT)

projekt: **Paweł Synowicz**

WYDZIAŁ ARTYSTYCZNY
W CIESZYNIE

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO KATOWICE 2015

Spis treści

Wprowadzenie

3 **Jadwiga Uchyla-Zroski**

Część pierwsza

Teoretyczne rozprawy i rozważania
o kulturze i sztuce ludowej -
polscy badacze folkloru muzycznego

- 7 **Ryszard Solik:** Sztuka a sztuka ludowa. Rozważania o pojęciach, powinnowactwie i relacjach. Rekonesans
- 16 **Helena Synowiec:** Znaczenie zbiorów pieśni Adolfa Dygacza dla badań językoznawczych
- 22 **Adam Okun:** *Barbora umarła...*, czyli o zabytkach folkloru hutniczego w archiwaliach Adolfa Dygacza
- 27 **Andrzej Wójcik:** Co nieco o publicystyce i społecznej aktywności Adolfa Dygacza
- 40 **Ryszard Gabryś:** *Adzio*. Przyjaciel kompozytorów, niestrudzony inspirator
- 52 **Krystyna Turek:** Przesady pogrzebowe z zapisów Jana Brody
- 57 **Danuta Zoń-Ciuk:** Wątki ludowe w kompozycjach Antoniego Poćwierza. Stylistyka muzyki opartej na folklorze
- 64 **Marlena Winnicka:** Zainteresowania folklorystyczne Jana Michała Wieczorka

Część druga

Międzynarodowe etnomuzykologiczne
badania kultury ludowej

- 77 **Jitka Hoňková:** Hluczyńsko – etnograficzny region w perspektywie wydarzeń historycznych
- 83 **Michał Burczyk:** Rozwój czeskiej pieśni ludowej na przełomie XVIII i XIX wieku. Oskar Kolberg i jego zasługi w udokumentowaniu folkloru w Czechach i na Słowacji

88 **Michał Burczyk:** Materiały łużyckie w zbiorach Oskara Kolberga jako przykład dbałości o zachowanie dziedzictwa i tradycji językowej tego regionu

92 **Gabriela Bordovská:** Hudební folklor Lašsko-Valašského pomezí

97 **Magdalena Szyndler:** Przegląd wariantów ballady o dziewczynie trucicielce zawartych w wybranych zbiorach pieśni

Część trzecia

Tematyka ludowa w twórczych działaniach artystycznych

- 105 **Wiesław Cienciała:** Znaczenie elementów ludowych w cyklu *Suita dziecięca „Piąta pora roku”* (1996–1999). Szkic
- 109 **Ewa Nidecka:** Folklor we wczesnej twórczości fortepianowej Witolda Lutosławskiego
- 115 **Grzegorz Rubin:** Folklorystyczne inspiracje polskich muzyków jazzowych
- 121 **Krzysztof Marek Bąk:** Ludowość a ekslibris – wątki ludowe w księgoznaku i grafice kommemoratywnej
- 131 **Aleksandra Giełdoń-Paszek:** Drewno a sprawa polska. Wykorzystanie drewna w poszukiwaniu polskiego stylu narodowego
- 139 **Wojciech Bachleđa-Dorcarz:** Podhalański baca – pasterz, czarownik i protoplasta góralskiego zdobnictwa
- 145 **Irena Białas:** Strój ludowy ziemi pszczyńskiej – cechą tożsamości regionalnej jej mieszkańców

Dodatek

Spis wybranych osiągnięć artystycznych i naukowych pracowników Wydziału Artystycznego w roku 2014

- 157 **Instytut Muzyki**
- 163 **Instytut Sztuki**
- 171 **Galeria prac**

Wprowadzenie

Przekazywane z pokolenia na pokolenie dziedzictwo kulturowe jest nie tylko świadectwem uznania korzeni, związku teraźniejszości z przeszłością, lecz także wyrazem szczególnej naszej postawy wobec jego wartości. Ciągłe badanie, odkrywanie, opisywanie zasobów kultury z czasów dawno minionych, także tych zabytków kultury, które przetrwały do dziś, jest ważnym zadaniem współczesnej nauki. Jak powiada Daniel Kadłubiec, „Kultura folklorystyczna żyje wtedy, kiedy ma społeczny obieg, gdy z zapisów, książek, taśm wszelkiej dokumentacji wejdzie w działanie, wzbogaci nasze doznania codzienności treściami etnicznymi, a zatem identyfikującymi nas jako społeczeństwo narodowe”¹.

Ciągłość kultury, jej przekaz, staje się podstawowym warunkiem trwania narodu oraz społeczeństw narodowych. Należy zauważyć, że ważnym składnikiem tej ciągłości jest autentyczna, spontaniczna kultura dorosłych i dzieci. W ramach każdej kultury wytwarzane są rozliczne wzory, rytualizacje życia publicznego i prywatnego (rodzinnego, zawodowego, cechowego itd.) ukazywane w postaci określonych zwyczajów, obrzędów, obyczajów. Stanowią one swoiste symbole kulturowe danej społeczności, która pielęgnuje je i rozwija w oparciu o tradycję. Znaczący udział w ich dokumentowaniu mieli zbieracze i badacze kultury ludowej, głównie folklorysty, etnografowie, etnomuzykolodzy w XIX- i XX-wiecznej Europie. Do czołowych badaczy kultury ludowej należał Henryk Oskar Kolberg (1814–1890), który w 33 tomach monografii regionalnych utrwalił wierny obraz polskiej kultury ludowej. Jego penetracje badawcze sięgały daleko poza Polskę. Dzieło jego życia: *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłówia, obrzędy, gusła, zabawa, pieśni, muzyka, tańce*, tj. 92 tomy monografii regionalnych, zaliczane jest do najwybitniejszych dokonań w nauce polskiej i szerzej – w XIX-wiecznej Europie. Z grona znaczących badaczy folkloru śląskiego należy z kolei wymienić m.in. Wacława Zaleskiego, Władysława Wójcickiego, Juliusza Rogera, Adolfa Dygacza.

Znaczenie zasobów kulturowych, w tym muzyki i sztuki, jako ważnych cech dorobku ludzkości znalazło swe uznanie i potwierdzenie w wielu międzynarodowych ustawach, przepisach i rekomendacjach. Pierwsze sympozjum Europejskiej Konwencji Kultury odbyło się w Paryżu w 1954 roku². Jednak nacisk na ochronę spuścizny narodowej i rodzimego folkloru dało się odczuć w wielu krajach Europy głównie w drugiej połowie XX wieku. Do znaczących konwencji w obronie dziedzictwa kulturowego należy zaliczyć m.in. Konferencję Generalną UNESCO (Paryż 1989). Z postanowień końcowych konferencji dowiadujemy się, że folklor i sztuka ludowa tworzą część ogólnoswiatowego dziedzictwa ludzkości,

są ważnym środkiem łączenia różnych ludzi i społeczności, zapewniając im kulturową tożsamość. Folklor uznano też za integralną część spuścizny kulturowej danego kraju oraz „żywą kulturę ludzkości”. Całokształtem swej formy folklor oparty jest na tradycji i twórczości ludowej realizowanej przez grupy lub osoby indywidualne. Został on też uznany jako wyrażający tożsamość społeczną i kulturową osób go uprawiających. Formami folkloru są: język, literatura, muzyka, taniec, zabawy, mitologia jako zbiór podań, zwyczaje, obrzędy, rękodzieła i inne rodzaje sztuki. Dziedzictwo kulturowe każdego narodu stanowi ważną część jego cywilizacji, pamięci, wspólnej historii. Środowisko kulturowe jest nieodłącznym warunkiem życia i rozwoju człowieka, który w nim wzrasta, nabywając cech danej kultury.

Szczególnie kultura regionalna (makro- i mikroregionów) zawiera w sobie najbardziej przyswajalne dla człowieka wartości. Kultura nie jest właściwością wrodzoną, lecz nabywaną przez jednostkę w toku edukacji i wyuczoną we wspólnym działaniu. Szczególna rola w tym kontekście przypada więc instytucjom oświatowym i kulturalnym, ośrodkom akademickim, uczelniom artystycznym. Niewyczerpane źródło tematyki ludowej jest inspiracją dla wielu artystów ludowych i artystów profesjonalnych. Natchnienie czerpane z piękna przyrody jest przekształcane artystycznie w prawdziwe, niepowtarzalne arcydzieła sztuki. Z bogactw naturalnych, uroków krajobrazów, ukształtowanych form geometrycznych ziemi człowiek może poznawać piękno, zachwycać się nim, przekształcać w nową formę według swej twórczej i artystycznej wizji.

Niniejszy, trzeci numer „Studiów Artystycznych” zatytułowany *Sztuka i kultura ludowa w badaniach i twórczości artystycznej* w całości poświęcony jest kulturze i tematyce ludowej. Składa się z wprowadzenia, dodatku artystycznego oraz 20 tekstów autorskich, które tworzą trzy części tematyczne.

Część pierwsza, *Teoretyczne rozprawy i rozważania o kulturze oraz sztuce ludowej – polscy badacze folkloru muzycznego*, zawiera osiem tekstów. Ryszard Solik w dyskursie na temat sztuki ludowej w kontekście sztuki w ogóle snuje rozważania o typowych dla tej drugiej pojęciach, jej powinowactwie i relacjach. Cztery kolejne teksty: Heleny Synowiec, Adama Okuna, Andrzeja Wójcika, Ryszarda Gabrysia, przybliżają dokonania badawcze prof. Adolfa Dygacza. Artykuły te mają cechy wspomnieniowe, pamiętnikarskie, retrospekcyjne. Inspiracją do ich powstania była obchodzona w 2014 roku w Instytucie Muzyki uroczystość 100. rocznicy urodzin tego wielkiego dokumentalisty folkloru muzycznego ziemi śląskiej, pedagoga Instytutu Muzyki w Cieszynie, „człowieka wielkiego duchem”. Kolejne trzy teksty mają

Wprowadzenie

charakter monograficzny. Krystyna Turek pisze o przesądach pogrzebowych na podstawie zapisków Jana Brody. Danuta Zoń-Ciuk interpretuje wątki ludowe w kompozycjach Antoniego Poćwierza, natomiast Marlena Winnicka analizuje zainteresowania folklorystyczne Jana Michała Wieczorka.

W części drugiej, zatytułowanej: *Międzynarodowe etnomuzykologiczne badania kultury ludowej*, znajduje się pięć tekstów. Autorzy rozpatrują w nich folklor w ujęciu międzynarodowym. Michał Burczyk w dwóch opracowaniach wskazuje na zasługi Oskara Kolberga dla dokumentowania folkloru w Czechach i na Słowacji. Trzy pozostałe teksty dotyczące czeskiej i słowackiej muzyki ludowej ukazują najważniejsze jej cechy oraz etapy rozwoju.

Część trzecia, *Tematyka ludowa w twórczych działaniach artystycznych*, zawiera siedem artykułów. Wiesław Cieniła w swym szkicu prezentuje własną twórczość muzyczną w opracowanym cyklu *Suita dziecięca „Pięta pora roku”*, powstałym z inspiracji tematyką ludową. Ewa Nidecka analizuje twórczość fortepianową Witolda Lutosławskiego, natomiast Grzegorz Rubin uzasadnia inspiracje folklorystyczne u polskich muzyków jazzowych. Cztery kolejne teksty nawiązują do sztuki artystycznej. Krzysztof Marek Bąk w swym szkicu pisze o pracach własnych wokół tematyki: ludowość a ekslibris, wątki ludowe w księgoznaku i grafice kommemoratywnej.

Użytkową wartość drewna w sztuce przybliży Aleksandra Giełdoń-Paszek. Z kolei o góralskim zdobnictwie jako sztuce regionalnej górali zakopiańskich pisze Wojciech Bachleđa-Dorcarz. Tekst Ireny Białas, zamykający trzecią część, prezentuje ludowy strój ziemi pszczyńskiej. Charakterystyczne jego elementy autorka ukazuje bardzo szczegółowo i dokładnie, pisząc m.in., z jakich zostały wykonane materiałów, w jaki sposób krojone i szyte, przy jakich okazjach lub uroczystościach noszone. Artykuł ten poszerza dotychczasową wiedzę na temat pszczyńskiego stroju kobiecego i męskiego jako ubioru dziennego i odświętnego, zwanego też uroczystym. Autorka wskazuje również na te elementy stroju, które przetrwały próbę czasu i są noszone do dziś.

Prezentowany numer „Studiów Artystycznych” zamyka wykaz wybranych osiągnięć artystycznych i naukowych pedagogów Instytutu Muzyki oraz Instytutu Sztuki Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego za rok 2014, ubogacony zdjęciami i ilustracjami.

Jadwiga Uchyla-Zroski

¹ D. KADŁUBIEC: *Wprowadzenie. W: Folklorystyka na przełomie wieków*. Red. D. KADŁUBIEC. Cieszyn 1999, s. 11–12.

² Zob. *Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*. Red. S. BEDNAREK. Wrocław 1999.

STUDIA ARTYSTYCZNE

**Sztuka i kultura ludowa w badaniach
i twórczości artystycznej**
Nr 3, 2015

Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach nr 3389

Recenzenci

Elżbieta Szubertowska
Anna Żukowska

Redakcja

Redaktor: Barbara Jagoda
Layout: Łukasz Kliś
Łamanie: Beata Klyta

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISSN 2391-9965

(wersja drukowana)

ISSN 2449-6847

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 120 + 50 egz. Ark. druk. 23,0.
Ark. wyd. 22,5. Papier Munken Lynx Cena 30 zł (+ VAT)
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Zespół Redakcyjny

Jadwiga Uchyła-Zroski (redaktor naczelna)

Aleksandra Giełdoń-Paszek

Ryszard Solik

Sekretarz Redakcji

Magdalena Szyndler

Zenon Mojżysz

Rada Naukowo-Artystyczna

Małgorzata Łuszczak (przewodnicząca)

Wiesław Cienciąła

Eugeniusz Delekta

Aleksandra Giełdoń-Paszek

Wolfgang Hochstein

Witold Jacyków

Zbynek Janáček

Karol D. Kadłubiec

Łukasz Kliś

Michał Korzistka

Anna Kowalczyk-Klus

Jan Kudlička

Elżbieta Kuraj

Aleksander Lasoń

Roman Maciuszkiewicz

Irena Medňanská

Bogumiła Mika

Ryszard Solik

Tomasz Spaliński

Alojzy Suchanek

Jolanta Szulakowska-Kulawik

Urszula Szuścik

Krystyna Turek

Jadwiga Uchyła-Zroski

**STUDIA
ARTYSTYCZNE**